

Záró beszámoló
Az ugor nyelvek tipológiai adatbázisa
című kutatás menetéről és végeredményéről
OTKA K 104249

1. A kutatás alapadatai

Az Országos Tudományos Kutatási Alap 2012. július 4-én hozott döntésével fogadta el támogatásra „Az ugor nyelvek tipológiai adatbázisa” című pályázatunkat (OTKA K 104249). A projekt hároméves kutatási programot irányzott elő tanszékünkön, 2012 októberétől kezdődően; a támogatás teljes összege 17 922 000 Ft volt. A kutatás vezetője Havas Ferenc professor emeritus, DSc, szenior kutatóként Csepregi Márta docens, PhD, teljes állású kutatóként F. Gulyás Nikolett tudományos segédmunkatárs vett részt a csoportban. Az öttagú kutatócsoport további résztvevői voltak: Németh Szilvia tudományos segédmunkatárs és Czentrár András posztmagiszteriális hallgatónk. Az informatikai apparátust Lados Dénes programozó dolgozta ki. Fordítási és technikai munkára magiszteri és doktoriskolai szintű egyetemi hallgatókat vontunk be.

2. Az elvégzett munka évenkénti bontásban

2012–13: Az ugor nyelvek adatbázisa tipológiai paraméterkészletének kialakítása – a paraméterek meghatározása, kidolgozása, paraméterdefiníciók és az érintett nyelvi jelenségek azonosításához szükséges instrukciók megadása, paraméterérték-készlet megadása kódok segítségével, az egyes paraméterértékek definiálása – az egész paraméterállomány (több mint 200 egység) vonatkozásában. A paraméterértékek megállapítása és a szöveges kommentárok elkészítése elkezdődött, az ily módon meg nem oldható feladatok összegzése, konzultációkra, terepmunkára való előkészítése úgyszintén. A szakmai konzultációk egy része egy beutazó anyanyelvi kutatóval (Ljudmila Kajukovával) megtörtént. A teljes paraméterkészletet elektronikusan közzé tettük a kutatóhely weboldalán, a műhelymunkát szóbelileg bemutattuk hazai és külföldi szakmai fórumokon. Elkészült az adatbázis informatikai apparátusának tervezete. Párhuzamosan megkezdődött az elkészült anyag fordítása angol és orosz nyelvre.

2013–14: A kutatócsoport két munkatársa több hetes terepmunkát végzett hanti és manysi nyelvterületen, Szibériában (interjúk és kérdőíves felmérések), ennek során, illetve Magyarországra meghívott, illetve itt tartózkodó kutatók, anyanyelvi adatközlők (Szvetlana Gyinyiszlamova, Szofja Onyina) segítségével megállapították az ugor nyelvek tipológiai adatbázisa összes paraméterének értékét. Ez utóbbiaknak körülbelül feléhez összeálltak a példákkal, szöveges magyarázatokkal csatlakozó kommentárok. A leendő adatbázis informatikai apparátusa lényegében elkészült, és egy ideiglenes szerverre feltöltésre került. Az adatbázis ezáltal kísérleti stádiumban (minimális adatfeltöltöttséggel), ideiglenes (nem publikus) címen megtekinthetővé vált. Előkészületek történtek az adatbázis angol és orosz nyelvű változatának elkészítéséhez. A kutatással kapcsolatos eddigi prezentációk és

publikációk jegyzéke, illetve a tételek jó részének pdf-változata szabadon hozzáférhetővé vált a kutatóhely honlapján. Folytatódott az elkészült anyag fordítása angol és orosz nyelvre.

2014–15: Folytatódott és befejeződött a terepmunkával és anyanyelvi konzultációk révén összegyűjtött anyag feldolgozása. Befejeződött az ugor nyelvek tipológiai adatbázisa összes paraméterértékének megállapítása, a példaanyag és a kommentárok kidolgozása, befejeződtek a fordítási munkálatok. Technikailag kialakult az internetes adatbázis végleges mechanizmusa, az adatbázis teljes szöveges tartalmát mindhárom nyelven feltöltöttük a rendszerbe, megtörtént az adatbázis technikai és tartalmi tesztelése. 2015 nyarán, a XII. Nemzetközi Finnugor Kongresszuson Ouluban a vezető kutató a kutatócsoport munkatársainak közreműködésével két előadásban (angol és orosz nyelven) bemutatta az akkor már készhez közeli állapotban lévő adatbázist; a prezentáció élénk érdeklődést váltott ki a széleskörű nemzetközi szakmai közönség körében. – A munka 2015 őszi befejeztével az adatbázis szabadon elérhetővé és használhatóvá vált az interneten.

3. A feldolgozott témák

Lásd a teljes paraméterkészletet az adatbázisban, illetve a kutatóhely honlapján:
<http://finnugor.elte.hu/index.php?q=utdbtema>.

4. Az elvégzett munka személyenkénti bontásban

Havas Ferenc: A vezető kutató funkcióinak ellátása. Az adatbázis és a kutatási menet koncepciójának kidolgozása, a paraméter- és kódkészlet kialakítása, a paraméterleírások elkészítése. A kutatás irányítása, részvétel a paraméterértékek és kommentárok véglegesítésében mind a négy nyelvváltozat tekintetében. A fordítások nyelvi lektorálása. Folyamatos kapcsolattartás az OTKA és az adatbázist befogadó egyetemi szerver munkatársaival. A kutatás lényegének és állásának ismertetése hazai és nemzetközi fórumokon, publikációkban.

Csepregi Márta: (Részben saját korábbi terepmunkájára és publikációira alapozva) a szurguti hanti nyelvjárás paraméterértékeinek kidolgozása. Részvétel a paraméterértékek és kommentárok véglegesítésében mind a négy nyelvváltozat tekintetében.

F. Gulyás Nikolett: A magyar nyelv valamint a színjai hanti nyelvjárás paraméterértékeinek kidolgozása. 2014 nyarán három hetes terepmunka Szibériában (Hanti-Manszijszk, Nyeftye-Juganszk, Szkazka, Kagalim). Részvétel a paraméterértékek és kommentárok véglegesítésében mind a négy nyelvváltozat tekintetében. A kutatás pénzügyi teendőinek kezelése.

Németh Szilvia: A manysi nyelv paraméterértékeinek kidolgozása. 2014 nyarán három hetes terepmunka Szibériában (Hanti-Manszijszk, Berjozovo, Szoszva, Szaranpaul, Jaszunt, Sekurja, Kimkiszu). Részvétel a paraméterértékek és kommentárok véglegesítésében mind a

négy nyelvváltozat tekintetében. A kutatás szakmai vonatkozásainak képviselője az informatikussal való együttműködés során.

Czentnár András: Részvétel a paraméterértékek és kommentárok véglegesítésében mind a négy nyelvváltozat tekintetében. Szerkesztési és technikai közreműködés.

5. A kutatómunka jelentősége

Az elkészült adatbázis közvetlenül felhasználható mind az ugor nyelvek, mind a nyelvtipológia kutatói számára. Az *ugor nyelvek* szakemberei lényegében ezáltal kapják meg először nyelveik teljes tipológiai jellemzését morfológiai–szintaktikai szinten, amely leírás – a paraméterek segítségével – megvilágítja az adott nyelvek tipológiai státuszát, és lehetővé teszi összehasonlító vizsgálatuk lefolytatását mind a rokon nyelvek, mind a világ nyelveinek körében. Megjegyzendő, hogy munkánk során jónéhány olyan leíró nyelvtani kérdést is tisztáztunk, amelyről a létező nyelvleírásokból korábban még a nyelvileg felkészült kutatók sem tudtak volna információt szerezni. Az *általános nyelvtipológia* számára ez a feldolgozás valós, részletes leírást nyújt a szóban forgó nyelvekről, lehetővé teszi tanulságaik felhasználását az egzisztenciális és implikatív nyelvi univerzálék kutatásában. Az adatbázis létrejötte a jövőbeli további részkutatások, s végső soron az egész uráli nyelvcsalád tipológiai adatbázisának létrehozása szempontjából jelentős, hiszen az informatikai keretet és mechanizmust már előállítottuk, újból és újból felhasználható. Adatbázisunk így összességében minta és kiindulás a jövőbeli hasonló projektumok megvalósításához.

6. A kutatómunka gyakorlati végeredménye

Maga az elkészült online adatbázis: <http://utdb.elte.hu>

Budapest, 2015. október 29.

Dr. Havas Ferenc
vezető kutató